
VLOR 20 09 17

Hoe wordt het debat over identiteit, waarden en diversiteit ervaren op de schoolvloer ?

Inge Ranschaert

Deze zomer waren we met ons gezin op vakantie in Frankrijk. Bij een bezoek aan een museum stond aangegeven dat personen met een handicap korting kregen. Een hele dubbele vind ik zelf altijd. Volwaardig burgerschap betekent voor mij dat ik gewoon het ticket betaal, daar staat tegenover dat er weinig musea zijn waar alle tentoonstellingen voor mij toegankelijk zijn. Mijn man vroeg 4 tickets, waaronder één voor mij. Hierop vroeg de mevrouw aan de kassa of we een papier konden voorleggen die mijn handicap bevestigde. We begonnen met zijn allen te lachen omdat we dachten dat het om een slechte grap ging maar moesten al snel vaststellen dat het de mevrouw bittere ernst was. Na de nodige discussie zwichtte de mevrouw voor mijn mededeling dat ik deze rolstoel echt niet had gehuurd voor één namiddag.

Identiteit in diversiteit, diversiteit in identiteit.

Er is mij gevraagd om een korte getuigenis te geven als ervaringsdeskundige en vanuit mijn werk als pedagogisch begeleider competentieontwikkeling. Deze getuigenis wordt ingekleurd vanuit mijn leven met een handicap en het werken rond leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Ik ben er echter van overtuigd dat de 3 punten die ik wil maken gelden voor het brede diversiteits- en identiteitsdebat.

1. Identiteit is altijd meervoudig
2. Identiteitsontwikkeling is een proces
3. Identiteit in diversiteit = kiezen voor inclusieve waarden en een verbindend schoolklimaat

1. Identiteit is altijd meervoudig

We leven vandaag in een maatschappij die gekenmerkt wordt door multi-diversiteit. Deze diversiteit manifesteert zich op het vlak van etnische en socio-economische verschillen, maar ook andere verschillen tussen mensen, zoals gender, seksuele voorkeur, leeftijd, fysieke en verstandelijke mogelijkheden, sociale klasse, taal, onderwijsniveau, levensfilosofie, gezinssamenstelling... komen

meer op de voorgrond. Het is mijn overtuiging dat we in het onderwijs kinderen en jongeren van jongs af aan moeten leren om samen te leven in deze multi-diverse maatschappij. Creëren van ontmoetingskansen, elkaar in de ogen leren kijken en echte interactiemogelijkheden zijn daarbij de enige weg. Dagdagelijks samenleven in en rond de school biedt hiertoe de beste mogelijkheden. Door van jongs af aan in contact te komen, te oefenen en betekenis te verlenen aan 'verschil' in al zijn facetten, leren kinderen en jongeren zich identificeren met verschillende groepen en mensen (Vandenbroeck, 1999). Dit kan bijdragen tot een open attitude t.a.v. diversiteit en non-discriminatie, multi-perspectiviteit, aanpassingsvermogen, dialoog en samenwerking, leren van elkaar en het beschouwen van diversiteit als normaliteit, als waarde, als verrijking (Sierens, 2007).

Het verbaast mij elke keer opnieuw dat mijn 2 kinderen in hun schoolcarrière in hun klas geen leerlingen met bv een fysieke beperking zijn tegengekomen, hun enig referentiekader op dat vlak is hun moeder, een gemiste kans binnen het onderwijs...

Identiteit is altijd meervoudig, identiteit is altijd gelaagd omdat we nu éénmaal steeds deel uitmaken van meerdere referentiegroepen. Niet één verhaal maar een samenspel van verschillende verhalen. Ik ben vrouw (al zullen de meeste mensen mij bij een eerste ontmoeting beschrijven als een persoon met handicap), persoon met een handicap, moeder, partner, vriendin, vrijwilliger, collega... In de praktijk stellen we vast dat deze meervoudige identiteit vaak onder druk komt te staan, dat mensen verengd worden tot één aspect van hun identiteit. In de situatie van handicap, het aspect beperking.

Ik neem regelmatig de trein voor het werk. Vorig jaar zat ik op de trein toen een andere rolstoelgebruiker op dezelfde trein geholpen werd. De man van de nmbs deed t.a.v. mij met de woorden 'voilà een vriendje voor u'.

Op de trein wordt ik door de treinbegeleiders meestal overgeslagen wanneer de tickets worden gecontroleerd, ik word ook vaak gevraagd of ik die dag een uitstap maak...gevolgd door een blik van ongeloof wanneer ik vertel dat ik onderweg ben naar het werk...

In de gevarieerde samenleving, wijst Van Houten erop dat volwassenen en kinderen met een handicap het risico lopen op reductionisme of eenzijdige interpretatie van hun identiteit waarbij de beperking overbelicht wordt. Dit heeft negatieve gevolgen voor gelijke kansen en een gelijkwaardige plaats in de maatschappij. Wanneer daarbij ook nog eens ééenzijdig de kwalificatiefunctie van onderwijs in de verf wordt gezet en de socialisatie- en identificatiefunctie op de achtergrond verdwijnen neemt dit risico alleen maar toe. Bovendien stellen we vast dat het idee dat handicap deel uitmaakt van 'diversiteit' tot voor kort, en ook nu jammer genoeg soms over het hoofd wordt gezien. Wanneer men het heeft over diversiteit gaat het dan meestal over etnisch culturele diversiteit en gender. Handicap bekijkt men dan als een andere categorie, eerder 'zorg'beleid i.p.v. diversiteitsbeleid. Het is duidelijk dat we er nog niet zijn met de mindshift van een medisch naar een sociaal-cultureel model, een verschuiving van een focus op zorg naar een focus op inclusie.

Op de klasvloer stellen we vandaag vast dat de verschillen op dit vlak tussen scholen erg groot zijn. Voor sommige scholen is de realisatie van het M-decreet een logische verderzetting van een proces

dat reeds liep, voor anderen een elastiek die té ver wordt opengetrokken. De onderwijspraktijk leert ons dat m.b.t. tot specifieke onderwijsbehoeften leerkrachten, medeleerlingen en schoolteams... éénmaal zij voorbij de beperking kunnen kijken, participatiemogelijkheden in brede diversiteit ontstaan. De vraag die zich daarbij stelt is hoe je voorbij die beperking leert kijken? Dit gebeurt enkel daar waar er echt ontmoetingskansen worden gecreëerd, waar samenleven in diversiteit als een meerwaarde wordt gezien en een dagelijkse realiteit is. Waar leerkrachten vanuit een basis grondhouding leerlingen aanspreken op hun meervoudige identiteit, in voorbeelden bewust omgaan met deze meervoudige identiteit en hier zelf een rolmodel in zijn. Respect voor ieders eigenheid zowel tussen mensen als in mensen is hierbij het uitgangspunt. In deze scholen worden vooroordelen bespreekbaar gemaakt en omgebogen naar een gedragen visie van gelijkwaardigheid en diversiteit.

2. Identiteitsontwikkeling is een proces

Identiteit is steeds in ontwikkeling, dynamisch, nooit af, een zoekproces van vallen en opstaan. Een persoonlijk proces dat voor iedereen verschillend verloopt. Elke leerling is anders, elke leerling verdient erkenning van zijn eigen persoon, elke leerling verdient het om niet verengd te worden tot zijn probleem of label.

Nee, dit is geen naïviteit, wel een grote uitdaging in een wereldbeeld waar terecht de discussie wordt gevoerd over die waarden waar niet aan te tornen valt, in een wereldbeeld waar aanslagen ons duwen in de richting van angst en het verkleinen van de ruimte waarbinnen leerlingen zich mogen ontwikkelen. Voor leerlingen in volle persoonlijkheidsontwikkeling is het cruciaal dat zij de nodige ruimte krijgen om zich te ontwikkelen met vallen en opstaan, dat zij daarbij leerkrachten en een schoolteam mogen ontmoeten dat hen niet loslaat en hen elke dag nieuwe kansen geeft.

M.b.t. leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zien we hier opnieuw het risico om leerlingen te verengen tot één aspect van hun persoonlijkheidsontwikkeling, om hun identiteitsontwikkeling te verengen tot eenheidsworst. Leerlingen met een beperking zullen gelukkiger zijn als ze samen naar school gaan, leerlingen met autisme hebben nood aan..., het zijn boutades die geen recht doen aan het unieke zijn van elke leerling, ook die leerling met specifieke onderwijsbehoeften.

En nee voor alle duidelijkheid, ik ben niet sportief en ook al zit ik in een rolstoel, ik speel geen rolstoelbasket.

Toen mijn kinderen in de lagere school zaten was ik in de maand september steeds de attractie van de speelplaats vooral voor de kinderen die nieuw waren op de school. Waarvoor dient dat karretje, hoe rap kan je daarmee rijden, ben jij echt een mama? Tot enkele medeleerlingen hun uitlegden dat er soorten mama's zijn ook mama's in een rolstoel...

De essentie van ontwikkeling wordt niet bepaald door het einddoel, ontwikkeling op zich is de essentie. Daarom ook dat er geen breuklijnen zijn tussen 'in ontwikkeling zijn' en 'af zijn'. Men moet

dus niet iets af hebben om tot iets toe te treden bv schoolrijp zijn om naar school te gaan, over een aantal vaardigheden beschikken om over te gaan naar een volgend schooljaar...

Een bijkomend risico voor leerlingen met een beperking bestaat erin dat elke stap in hun ontwikkeling, ook hun identiteitsontwikkeling met argusogen wordt gevolgd. Dat elke hindernis onmiddellijk wordt toegewezen aan hun beperking terwijl ook deze leerlingen recht hebben op puberteit, tijd om te puberen. Leerlingen dienen aangesproken te worden op hun totale persoon.

Toen wij als puber in het buitengewoon onderwijs stiekem een sigaret gingen roken achter de schoolgebouwen, riep de orthopedagoog onmiddellijk een vergadering bijeen om dit te bespreken en op te volgen.

Dit alles vraagt dat leerkrachten en schoolteams verder kijken dan de beperking, niet blijven hangen aan het uiterlijk waarneembare gedrag, maar echt kijken naar wie deze leerling is, in deze specifieke context met deze ondersteuning en met dit gezin. Een voortdurende evenwichtsoefening tussen de focus op wat bindt, verbindt, het gemeenschappelijke en met voldoende respect voor het verschil, wat anders is.

In de onderwijspraktijk zien we dat dit lukt als er gewerkt wordt vanuit een open dialoog. Een open dialoog met alle betrokkenen, ook de leerling en zijn ouders. Een open dialoog die niet oordeelt, ruimte laat voor verschil, elke keer opnieuw begint, veel aandacht heeft voor goede communicatie en uitgaat van het positieve, van mogelijkheden, wat wel lukt en kan. Een dialoog die het wij/zij verhaal overstijgt en gekleurd wordt door een grote nieuwsgierigheid en verwondering voor het gemeenschappelijke, wat ons bindt. Een dialoog waarbij co-creatie voorop staat.

In de begeleiding van scholen stellen we vast dat teams soms té lang in een kringetje zijn blijven draaien en er ons bij roepen wanneer de situatie is vastgelopen. Opnieuw perspectief bieden bestaat er dan in om samen op de klasvloer opzoek te gaan naar wat nog wel lukt en kan, zonder voorbij te gaan aan de uitdagingen en problemen. Een grote uitdaging hierbij is om alle partners te ondersteunen in het zich empathisch inleven in het perspectief van de ander. In het kader van inclusief onderwijs bv het accepteren en onbevangen kijken naar de keuze die ouders voor hun kind maken ondanks de uitdagingen waar dit ons voor plaatst.

3. Identiteit in diversiteit = kiezen voor inclusieve waarden en een verbindend schoolklimaat

Identiteit in diversiteit, diversiteit in identiteit vraagt dat we nadenken over welke maatschappij we willen zijn. Dat we nadenken over wie ben ik, welke school zijn wij, welke school willen we zijn? Onderwijs heeft niet alleen een kwalificatiefunctie. Goed onderwijs heeft naast een kwalificatiefunctie ook een socialisatiefunctie en subjectificatiefunctie (Biesta, 2009). Kwaliteitsvol onderwijs streeft hierbij naar een en/en verhaal. D.w.z. dat er geen keuze wordt gemaakt voor één van deze functies maar dat deze functies samengaan en dit voor alle leerlingen. Hierbij moeten we er ons steeds van bewust zijn dat onderwijs niet waardenvrij is, niet kiezen voor identiteitsontwikkeling in respect voor diversiteit is ook een uiting van een waarde.

Een verbindend schoolklimaat is een schoolklimaat waarin iedereen (leerlingen, personeel, ouders) de moeite waard is en wordt gewaardeerd om wie hij is, om wat hij kan en om wat hij doet, binnen zijn eigen mogelijkheden en binnen de afgesproken kaders van de school. Of het nu gaat om leerlingen, leraren, ondersteunend personeel of directie, mensen voelen zich pas helemaal geaccepteerd als wordt voldaan aan de basisbehoeften van zich veilig te voelen, een inbreng te hebben en relaties te kunnen aangaan. (Marshal B. Rosenberg). Een school die kiest voor een verbindend schoolklimaat wil leerlingen en iedereen die er thuis is, kritisch-creatief leren omgaan met wat eigen en wat anders is, met wat verbindt en wat onderscheidt.

Binnen een verbindend schoolklimaat zijn durven loslaten, opnieuw beginnen, elke keer opnieuw en niet weten, kenmerken van professionaliteit. Het gaat er in een verbindend schoolklimaat om, om steeds weer een stap naar het verbindende te zetten en goede relaties met iedereen na te streven en indien nodig te herstellen. Het verbindende is dé leidraad doorheen het samenleven op school, het samen zoeken met alle partners, ook leerling en ouders. Blijven investeren in de kwaliteit van de pedagogische relatie is hierbij een voorwaarde. De leerling moet zich positief verbonden weten met de school, met de leraar. Wederzijds respect is hierbij een vaste waarde, zich kwetsbaar en waarderend kunnen opstellen een voorwaarde.

De index voor inclusie, een internationaal schoolontwikkelingsinstrument wijst er terecht op dat er 3 dimensies zijn aan het realiseren van de inclusieve school, waarbij de participatie van iedereen versterkt wordt binnen de culturen, gemeenschappen en onderwijsprogramma's van de lokale context, en alle vormen van uitsluiting en discriminatie aangepakt worden. Deze 3 dimensies zijn :

- een inclusieve visie, gebaseerd op inclusieve waarden,
- een inclusief beleid
- een inclusieve praktijk

En dit m.b.t. iedereen die in de school aanwezig is, leerlingen, medeleerlingen, ondersteunend personeel, ouders, ...

Ik was 12, zat in het buitengewoon onderwijs en kreeg een hoogoplopende discussie met mijn leerkracht omdat ik bij een schooluitstap aan de andere kant van de straat ging rijden. Ik wilde niet gezien worden als iemand van de groep leerlingen met een handicap...Ik was 18 en zat mijn eerste jaar op kot in Leuven, ik verbaasde mij erover dat ik in de aula op het eerste zicht de enige was met een handicap...

Onderwijs is en kan niet anders zijn dan persoonlijkheidsontwikkeling. Persoonlijkheidsontwikkeling is altijd divers, er is meer dat ons bindt dan ons scheidt. Wij –zij denken beschadigt. Participatie is de enige weg, segregatie geen optie.

In de onderwijspraktijk zien we hier elke dag mooie voorbeelden van, een directeur die het positieve van leerling verwoordt alvorens de uitdagingen en problemen te benoemen, een poetsvrouw die in de school een belangrijk ankerfiguur mag zijn voor die leerling die af en toe de klas even uit moet, ...

Mooie voorbeelden die het verdienen om in de schijnwerper gezet te worden. Laten we blijvend inzetten op het verbinden van perspectieven via dialoog. Ons nestelen in homogeniteit kan geen optie meer zijn, respect voor heterogeniteit is de enige weg.